

John Kaag

žygis su
Nietzsche

kaip tampama savimi

John Kaag

žygis su
Nietzsche
kaip tampama savimi

Iš anglų kalbos vertė Nomedą Hofertaitė

VILNIUS 2020

Versta iš

Hiking with Nietzsche: On Becoming Who You Are

by John Kaag

Published by arrangement with

Farrar, Straus and Giroux, New York

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© John Kaag, 2018

© Vertimas į lietuvių kalbą, Nomeda Hofertaitė, 2020

© Viršelis, Agnė Kananaitienė, 2020

© Leidykla VAGA, 2020

ISBN 978-5-415-02591-6

Skiriu Carolei ir Beccai

Dauguma vyrų – minia – niekuomet nepažino vienatvės.

*Jie palieka tėvą ir motiną, tačiau tik todėl,
kad nušliaužtų prie žmonos ir ramiai pasiduotų
naujai šilumai ir naujiems saitams.*

*Jie niekuomet nebūna vieni,
niekuomet nebendrauja su savimi.*

Hermann Hesse,
Zaratustros sugrįžimas, 1919

TURINYS

Prologas. Aukštikalnės _ 11

I DALIS

Kelionės pradžia _ 19
Tikri kelionės draugai _ 47
Žmogus paskutinytis _ 60
Amžinasis sugrįžimas _ 73

II DALIS

Mylintis Zaratustra _ 93
Kalnuose _ 117
Apie genealogiją _ 132
Dekadansas ir pasibjaurėjimas _ 153
Baisusis viešbutis _ 169

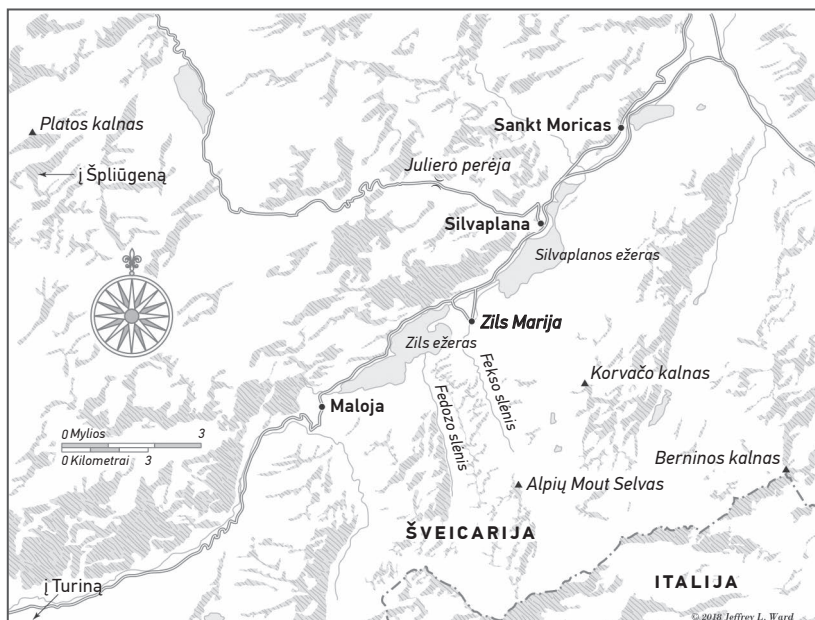
III DALIS

Žirgas _ 185
Štai žmogus _ 192
Stepių vilkas _ 206
Tapk tuo, kas esi _ 223
Epilogas. *Morgenstreich* _ 237

Svarbiausi F. Nietzsche'ės gyvenimo faktai ir kūriniai _ 245

Bibliografija ir rekomenduojami skaitiniai _ 248

Padėkos _ 253

PROLOGAS AUKŠTIKALNĖS

*Nusistatyk didingus ir kilnius tikslus ir žūk jų siekdamas!
Mano manymu, geriausias gyvenimas – žūti siekiant didžio
ir neįmanomo tikslo: animae magnae prodigus.*

Friedrich Nietzsche,
Užrašai, 1873

Į Korvačo kalno viršūnę man reikėjo keliauti šešias valandas. Tai buvo Friedricho Nietzsche'ės kalnas. Vasaros rūkas, rytais tvyrantis pažeme, visiškai dingo atidengdamas prieškalnes mylia žemiau. Atsisėdau pailsėti ant nuzulintos granito plokštės ir pagalvojau, kad toliėjau. Pažvelgęs Korvačo kalno papėdėn, pamačiau tviskantį Zilso ežerą, panašų į akvamarininį veidrodį, – jis tęsėsi per slėnį padvigubindamas ir taip didžiulį peizažą. Tuomet dingo paskutiniai debesys ir pietvakariuose išniro Berninos kalnas. Supratau, kad iš tiesų ne taip toli nukeliavau. Berninos kalnų masyvas, antrasis aukščiausias Rytinių Alpių taškas, yra Korvačo „protėvis“ – kalnų virtinės, besidriekiančios nuo šiaurės iki pietų ir kertančios

du didžiulius ledynų slėnius, kulminacinis taškas. 1850 m. dvidešimt aštuonerių Johannas Cozas, pirmasis pakilęs į jo viršūnę, rašė: „Mus užvaldė prasmingos mintys. Ištroškusios akys stebėjo žemiau plytinčią ir iki tolimo horizonto besitęsiančią žemę, mus supo nesuskaičiuojama daugybė kalnų viršūnių, kurios lyg kalvos kilo iš žėruojančios ledo jūros. Stovėjome suglumę ir apimti baimės šio nuostabaus kalnų pasaulio akivaizdoje.“

Man buvo devyniolika. Aukštikalnės mane visuomet stebino. Tolumose dunksantis pirminis kalnas yra kiekvieno kalnagūbrio aukščiausia viršūnė, taškas, iš kurio kyla kiti geologiniai palikuonys. Tuomet buvau nuvykęs į Alpes, Zils Marijos kaimelį – Šveicarijos bažnytkaimį, kurį Nietzsche savo intelektualiojo gyvenimo metais vadino namais. Ištisas dienas klaidžiojau kalvomis, kuriomis jis keliavo devyniolikto amžiaus pabaigoje, ir tuomet, vis dar sekdamas Nietzsche'ės pėdomis, ėmiau ieškoti aukštikalnio. 11 320 pėdų aukščio Korvačo kalnas meta šešėlį ant savo palikuonių – Zils Marijos kaimelį supančių kalnų. Kitoje slėnio pusėje – Berninos kalnų masyvas. 300 mylių vakarų link, Prancūzijos pasienyje, prie šio „nuostabaus kalnų pasaulio“, stovi tolimas Berninos pirmtakas Monblanas. Dar toliau – labai nutolęs, atskirtas ir visur esantis – Everestas, beveik dvigubai didesnis nei jo prancūziškas vaikaičiai. Korvačas, Bernina, Monblanas, Everestas – kelias pirminio kalno link daugumai keliautojų nepakeliamai ilgas.

Nietzsche beveik visą savo gyvenimą siekė **maksimumo**, ir visuomet buvo pasiruošęs valdyti fizinę ir filosofinę aplinką. „Dabar aš *Antžmogis!* sakyt jus mokau“*, – skelbia jis.

* Nietzsche F., *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, vertė A. Tekorius, Alma littera, Vilnius, 2002, p. 28.

Šis *Antžmogis*, tobulo žmogaus idealas, viršūnė, kurios gali siekti individas, vis dar įkvepia daugybę skaitytojų. Daugelį metų man atrodė, jog antžmogio idėja neabejotina: tapti gesniam, iškilti aukščiau. Laisvos dvasios, save nugalinčio, nesitaikstantį su esama aplinka – egzistencialinis Nietzsche'ės herojus ir baugina, ir įkvepia. Antžmogis yra lyg iššūkis įsivaizduoti save kitaip, aukščiau socialinių konvencijų ir prisiimtų apribojimų – visko, kas nepastebimai valdo šiuolaikinį gyvenimą. Būti virš nusistovėjusios ir nesulaikomos kiekvienos dienos rutinos. Virš kasdienį mūsų bėgimą lydinčio nerimo ir depresijos. Virš mūsų laisvę valdančios baimės ir nepasitikėjimo savimi.

Kartais į Nietzsche'ės filosofiją žvelgiama su panieka, lyg į paauglio mąstymą – didybės maniją, būdingą paauglystės egocentrizmui ir naivumui, kurie paprastai laikui bėgant ir bręstant baigiasi. Tiesa, daugeliui bręstančių skaitytojų šis „gerasis europietis“ suteikė drąsos. Tačiau ne visi Nietzsche'ės pamokymai domina jaunimą. Tiesą sakant, metams bėgant ėmiau galvoti, jog jo kūriniai šiuo metu suprantami tik vidutinio amžiaus žmonėms. Kai būdamas devyniolikos įkopiau į Korvačo viršūnę, visiškai nesupratau, koks monotoniškas kartais gali būti gyvenimas. Kaip būtų lengva likti slėnyje, pasitenkinti vidutinybės gyvenimu. Ar kaip nelengva akylai stebėti gyvenimą. Tik būdamas trisdešimt šešerių pradėjau tai suprasti.

Būti atsakingam, subrendusiam, be visa ko, dažnai reikia pasiduoti gyvenimui, kuris visiškai sužlugdo turėtas ar vis dar puoselėjamas viltis ir galimybes. Vadinasi, tapti tuo, ko visuomet buvo norima išvengti. Vidutinio amžiaus lai-

kotarpiu *Antžmogis* yra lyg pavėluotas pažadas, viltis, kad virsmas vis dar įmanomas. Nietzsche'ės *Antžmogis* – faktiškai apskritai jo filosofija – nėra tik abstrakcija. To negalima realizuoti sėdint fotelyje ar malonioje namų aplinkoje. Reikia fiziškai pakilti, atsistoti, išsitiesti ir leistis į kelionę. Pasak Nietzsche'ės, šis virsmas įvyksta staiga atsiradus jautrumui ir įžvalgai apie ateitį, laukiančias avantiūras, naujai atsiveriančias erdves, naujai išsikeltus tikslus, ir tuo patikėjus.

Ši knyga yra apie „naujai išsikeltus tikslus“ ir pastangas jų siekti, apie kelionę kartu su Nietzsche į brandos amžių. Pirmą kartą užlipęs į Korvačo kalną maniau, jog vienintelis žygio tikslas yra pakilti virš debesų į atvirą erdvę, tačiau bėgant metams, ėmęs žilti, supratau, kad tai negali būti vienintelis žygio ar gyvenimo tikslas. Tiesa, kuo aukščiau užlipama, tuo daugiau galima pamatyti. Tiesa ir tai, jog koks bebūtų aukštis, horizontas visuomet lieka neaprepiamas.

Metams bėgant Nietzsche'ės Antžmogio idėja darėsi vis svarbesnė, tačiau ir painesnė. Koks aukštis pakankamas? Ko turėčiau siekti, ar, tiesą sakant, pats ieškau? Koks pūslės, pritrintos ant mano kojos, tikslas, ar čia toks savęs nugalėjimo skausmas? Kaip iš tiesų pasiečiau šią kalno viršūnę? Ar turėčiau pasitenkinti *šia viršukalne*? Sulaukęs trisdešimties Nietzsche siūlė žmogui atsigręžti į prabėgusį gyvenimą ir savęs paklausti, ką išties mylėjo, kas traukė jo sielą aukštyn? Galiausiai tai tikrieji klausimai, į kuriuos reikia ieškoti atsakymo. Antžmogio planas – kaip ir vidinis augimas – ne pasiekti kokį nors konkretų kelionės tikslą ar rasti kambarį su peizažu.

Keliaudamas išnyksti kalnuose. Kartais gali paslysti ir susižaloti, prarasti pusiausvyrą ir nukristi. Tai istorija apie bandymą išsilaikyti ištis teisingame kelyje, tuometį savąjį *aš* nukreipti kur dar nepasiekta, tačiau gali būti pasiekta, nors tai dar nematoma. Tame kelyje net ir paslydimas gali padėti. kažkas įvyksta ne pasiekus viršūnę, o keliaujant. Nietzsche'ės „Privalai tapti tuo, kas esi“ primena žmogui suteiktą šansą.

I DALIS

KELIONĖS PRADŽIA

*Tas, kuris nors kiek pajuto proto laisvę,
negali žemėje jaustis kitaip kaip keliauninkas –
anaiptol ne kaip vykstantis į tam tikrą galutinį tikslą,
nes tokio tikslo nėra.**

Friedrich Nietzsche,
Žmogiška, pernelyg žmogiška, 1878

Studentams dažnai sakau, jog filosofija išgelbėjo man gyvybę. Ir tai yra tiesa. Tačiau per pirmąją kelionę į Zils Mariją – pakeliui į Korvačo kalną – ji manęs vos nenužudė. Tai atsitiko 1999-aisiais – tuo metu rašiau disertaciją apie genijus, pamišimą ir estetinį patyrimą Nietzsche'ės ir jo amžininko Ralpho Waldo Emersono darbuose. Iki dvidešimties metų gyvenau ramiai, tik retkarčiais išdrįsdavau peržengti nepastebimas centrinės Pensilvanijos sienas, todėl mano referentas sutvarkęs administracinius formalumus sugalvojo, kaip galėčiau pabėgti. Baigiant trečiuosius studijų metus jis man padavė neužrašytą voką – jame buvo trijų tūkstančių dolerių čekis.

* Nietzsche F., *Žmogiška, pernelyg žmogiška*, vertė A. Tekorius, Alma littera, Vilnius, 2008, p. 259.

„Tau reikėtų nuvykti į Bazelį“, – pasiūlė jis, tikriausiai puikiai suprasdamas, jog ten nepasiliksiu.

Bazelis buvo vieta, atsparos taškas, kur įvyko Nietzsche'ės gyvenimo posūkis nuo ankstyvojo tradicinio mokslininko gyvenimo į permainingą Europos filosofo ir poeto egzistenciją. Į miestą jis atvyko 1869 metais ir buvo vienas jauniausių Bazelio universiteto fakulteto etatinių darbuotojų. Po kelerių metų jis parašė pirmąją savo knygą *Tragedijos gimimas*, kurioje teigė, jog tragedijos žavesys yra gebėjimas harmonizuoti du kovojančius žmogaus poreikius: tvarkos troškimą ir keistą, tačiau nepaneigiamą chaoso poreikį. Jaunystėje atvykęs į Bazelį nesilioviau galvoti, jog pirmasis minėtas poreikis – varginantis stabilumo troškimas ir tai, ką Nietzsche vadino „apolonišku“, – tapo dar svarbesnis šiuolaikinėje visuomenėje?

Bazelio traukinių stotis yra tarsi šveicariškos precizijos modelis: gražūs žmonės, vilkintys gražiais rūbais, ramiai vaikštinėja po didžiulį peroną laukdami traukinių, kurie niekuomet nevėluoja. Kitoje gatvės pusėje stovi masyvus dangoraižis, Tarptautinių atsiskaitymų bankas (BIS), galingiausios pasaulio finansinės institucijos būstinė. Kol išėjęs iš stoties papusryčiauvau prie banko, jame išnyko minia skubančių dirbti apolonų, vilkinčių puikiai suderintus kostiumus. Nietzsche manė, jog išsilavinusios klasės buvo sunaikintos labai niekingos piniginės (sistemos) ekonomikos. Ir, nors moderniosios kapitalistinės visuomenės gyvenimo perspektyvos ir buvo pelningos, vis dėlto jos – niūrios, todėl, filosofo teigimu, gyvenimas niekuomet nebuvo toks materialus, toks skurdus meile ir gerumu.

Pasak Nietzsche'ės, meilė ir gerumas nežingsniuoja koja

kojon, o įkūnija priešingybę – dionisiškąjį siautulį. Jo gyvenimas Bazelyje tariamai turėjo būti laimingas ir puikiai suplanuotas, tai turėjo būti proto ir aukštosios visuomenės gyvenimas, tačiau tik atvykęs jis artimai susibičiuliavo su romantizmo kompozitoriumi Richardu Wagneriu ir toks gyvenimas netrukus baigėsi. Į Bazelį jis atvyko mokyti klasikinės filologijos, kalbos ir kalbotyros mokslo, kuris atrodė gana neutralus, tačiau Nietzsche, kitaip nei daugelis daug konservatyvesnių jo kolegų, suprato, koks radikalus gali būti toks teorinis kasinėjimas. Knygoje *Tragedijos gimimas* jis tvirtina, jog Vakarų kultūra, nepaisant didžiulio rafinuotumo, sukurta ant gilios požeminės struktūros, kurią prieš daugybę amžių suformavo pats Dionisas. Todėl pirmaisiais bičiulystės metais Nietzsche ir Wagneris siekė tai atkasti.

Nepanašu, jog Dionisas būtų gyvenęs Bazelyje. Pasak Homero, jis gimė toli nuo Vakarų civilizacijos sienų, „prie Egipto“. Tai buvo nesuvaldomas graikų mitologijos vaikas, asmenybė, kurią nesėkmingai bandė kontroliuoti Apolonas. Taip pat žinomas kaip Eleuterijus – „Išlaisvintojas“, – šis šėlstantis vyno ir džiaugsmo dievas paprastai vaizduojamas klajojantis kalvomis kartu su apsvaigusiu savo globėju ir išminčiumi satyru Silenu. Žodis „klajojimas“ skamba per rimtai – greičiau tai panašėjo į šėliojimą – šokdamas ir lytiškai santykiaudamas jis keliavo miškais už miesto sienų.

Wagneris buvo trisdešimt metų vyresnis už Nietzsche'ę, jis gimė tais pačiais metais kaip ir filosofo tėvas, pamaldus liuteronas, miręs dėl „smegenų suminkštėjimo“, kai sūnui buvo penkeri. Kompozitorius nepasižymėjo nei švelnumu, nei ramumu. Daugelis Wagnerio darbų buvo *Sturm und*

Drang – „Audros ir veržimosi“ ekspresijos ir labai patiko Nietzsche’ei. Wagneris, kaip ir Nietzsche, su didžiule panieka žvelgė į naujai pasirodančią buržuazinę kultūrą, taip pat ir į mintį, jog geriausia gyventi lengvai, nuobodžiai, punktualiai, lyg pagal knygą. „Užsidirbti pragyvenimui“ buvo ir vis dar tebėra įprasta Bazelyje: eini į mokyklą, gauni darbą, užsidirbi pinigų, nusiperki tam tikro turto, keliauji pailsėti, susituo-ki, susilauki vaikų ir tuomet miršti. Nietzsche’ės ir Wagnerio manymu, toks gyvenimas yra beprasmiškas.

Knygos *Tragedijos gimimas* pradžioje Nietzsche pasakoja karaliaus Mido ir Sileno istoriją. Midas, garsusis karalius, gebantis palytėjimu viską paversti auksu, prašo Dioniso draugo paaiškinti gyvenimo prasmę. Silenas, pažvelgęs į karalių, tiesiai sako: „Jūs vargšai vienadieniai padarai, atsitiktinumo ir bėdų kamuojami vaikai! Kam verčiat mane sakyti tai, ką išgirsti jums yra visai nenaudinga? Pats geriausias dalykas jums visiškai nepasiekiamas: būti negimusiems, *neegzistuoti*, būti *niekuo*. O antra, kas jums labiausiai tiktų – kuo greičiausiai mirti.“* Sėdėdamas ant banko laiptų ir stebėdamas į darbą skubančius vyrus ir moteris, pagalvojau, jog Silenas buvo teisus: geriau, kad tam tikri įvairūs gyvenimo modeliai būtų nugyventi kaip galima greičiau. Tačiau Nietzsche ir Wagneris manė, jog reikia mėgautis žmogaus egzistencija, iki galo tai išgyventi.

„Tai tik lyg estetiškas patyrimas, – pabrėžė Nietzsche knygoje *Tragedijos gimimas*, – jog egzistencija ir pasaulis yra amžini.“** Toks Nietzsche’ės atsakas į Sileno išmintį – vienintelis

* Nietzsche F., *Tragedijos gimimas*, vertė A. Tekorius, Pradai, Vilnius, 1997, p. 45.

** Ten pat, p. 58.

būdas įveikti šiuolaikinį nihilizmą. Estetinis: tai kyla iš graikų kalbos žodžio *aisthanesthai* – „suprasti, pajusti, pajausti“. Tik kitaip suprasdamas pasaulį, tik giliau pajausdamas Silenas galėjo būti laimingas. Jei negalima išvengti agonijos ir mirties, tai galbūt galima viską priimti, ir net su džiaugsmu. Tragedija, pasak Nietzsche'ės, turi naudos: tai įrodo, jog kančia gali būti ne vien kančia; net pačioje skaudžiausioje vietoje skausmas vis tik gali būti valdomas ir puikiai sutvarkytas, net nuostabus ir didingas. Pasirinkę geriau priimti nei atmesti tragediją, senovės graikai paruošė kelią, kaip nugalėti pesimizmą, kuris greitai užvaldė modernizmą.

Planavau, jog Bazelyje būsiu keletą savaičių, maniau, jog daugiausia laiko praleisiu bibliotekoje, tačiau iš lėto vaikštinėjant po miestą man staiga dingtelėjo, jog toks planas neįmanomas. Gatvės buvo pernelyg tiesios, pernelyg ramios, pernelyg kasdieniškos. Man reikėjo kažką pajusti, pralaužti neįautrą, sau pačiam įrodyti, jog neužmigau. Tuomet tikriausiai pirmą kartą savo gyvenime jaučiausi laisvas veikti kitaip, nei buvo suplanuota. Prieš tai nuėjęs į universitetą, kur Nietzsche kadaise dėstė, supratau, jog išvyksiu kuo greičiau.

Knygoje *Tragedijos gimimas* aptinkamas optimizmas jau 1878 metais pamažu ėmė gesti. Nietzsche'ės sveikata pablogėjo vos tik pradėjus reikštis pirmiesiems psichinio nestabilumo ženklams. Jis tiesiogine žodžio prasme iškeliavo į aukštumas, taip pradėdamas dešimt metų trukusias filosofines klajones Alpių teritorijoje – visų pirma keliavo į Špliugeną, tuomet į Grindelvaldą Eigerio kalno papėdėje, vėliau į San Bernardiną, paskui į Zils Mariją ir galiausiai į šiaurės Italijos miestus. Šio kelio pasirinkimas reiškė sekti paskui Nietzsche'ę

per jo paties kūrybiškiausią laikotarpį – dekadą sukrečiančių kūrinių, įkvėpusių daugybę moderniojo egzistencializmo, etikos ir postmodernizmo kūrinių: *Štai taip Zaratrusta kalbėjo*, *Anapus gėrio ir blogio*, *Apie moralės genealogiją*, *Stabų saulėlydis*, *Antikristas* ir *Ecce homo*. Pirmą ir vienintelį apsilankymo Bazelyje vakarą nusprendžiau pasirinkti šį ilgą kelią – taką, kuris, daugelio mokslininkų manymu, vaizduoja Nietzsche'ės genialumo kilimo ir nuopuolio į pamišimą diagramą.

Kitą rytą, pabudęs dar prieš patekant saulei, nubėgau ilgą kelią norėdamas pasitvirtinti nuojautą, jog Bazelis yra absoliučiai bedvasis, todėl netinkama vieta man. Tada nuėjau į traukinių stotį. Pirmas sustojimas: Špliugenas aukštai Alpių kalnuose. Maniau, galėčiau savo kelionę baigti Turine, kur 1888 metais, prieš prarasdamas atmintį, Nietzsche parašė knygą *Antikristas*. Ten ant beprotystės ribos jis kai ką atrado: filosofiją, kuri greičiau mus gąsdina, nei moko. Knygoje *Antikristas* Nietzsche mums liepia vystyti „stiprybės polinkį į klausimus, kurių dar niekas nedrįsta kelti; drąsa tam, kas užginta.“* Teroras gali būti naudingas. Labiausiai mus bauginantys klausimai kaip tik tie, kuriems privalome nedelsdami skirti visą savo dėmesį. Pasistengiau susikaupti. Traukinys pagaliau paliko slėnį, o kartu su juo, nors gana lėtai, dingo ir mano baimė to, kas uždrausta.

—

Mano tėvas, kaip ir Nietzsche'ės, išprotėjo, kai man buvo ketveri. Nietzsche'ės tėvas mirė. Mano – paliko šeimą. Mano

* Nietzsche F., *Antikristas*, vertė L. Rybelis, Apostrofa, Vilnius, 2009, p. 7.

tėvas ir bendravardis Janas 1980 metais dirbo tarptautinės bankininkystės srityje, specializuodamasis trišaliame arbitraže (dolerio, jenos ir svaro skirtumas įvairiose biržose). Šiandien šį darbą atlieka kompiuteriai, tačiau iš pradžių, atsiradus valiutos arbitražams, tą dirbo žmonės kaip mano tėvas. Vienas ankstyviausių mano atsiminimų – senelis, bandantis paaikškinti, kaip jo žentas uždirba pragyvenimui. Jis iš marmuro dėžutės ištraukė ir parodė man trijų skirtingų spalvų stiklo rutuliukus: mėlynus, žalius ir violetinius. „Įsivaizduok, – pradėjo jis, – kad tu gali man iškeisti dešimt mėlynų į septynis žalius. Tuomet randi žmogų, kuris iškeistų tuos septynis žalius į dvylika violetinių. Tada paimk savo violetinius ir iškeisk juos į *vienuolika* mėlynų.“ Jis grąžino man pirmąjį mėlynų stiklo rutuliukų rinkinį, kitą ištraukė iš dėžės ir pametė man: „Tuomet gauni šituos.“ Tai yra arbitražas – kažkas už nieką, pernelyg gerai, kad būtų tikra.

„Kas kadaise buvo daroma „iš meilės Dievui“, – teigia Nietzsche, – dabar daroma iš meilės pinigams. Iš tiesų, kas kadaise buvo daroma „iš meilės Dievui“, Janas darė iš meilės pinigams ir noro kuo daugiau visko patirti. Jis turėjo savų priklausomybių – žvejodavo su musele, plaukiodavo burlaiviu, vairuodavo, plėšikaudavo, slidinėdavo, lankydavosi pobūviuose, keliaudavo į kalnus, – jei tik būtų gebėjęs dar ką nors daryti, būtų daręs. Žvelgiant iš šono, buvo labai turtin gas, gerai atrodantis vyras, turintis gražią žmoną ir du puikius sūnus. Tačiau išorė dažnai apgaulinga. Prieš išvykdamas iš Bazelio Nietzsche prisipažino: „Suvokiu, jog už mano džiaugsmo slepiasi gili melancholija.“ Mano tėvas taip pat suvokė panašią paslaptį bandydamas slėptis už nuostabaus

fasado, – tačiau iš tiesų viskas jį vedė į depresiją, alkoholizmą ir pirmalaikę mirtį. Toks yra arbitražas – pernelyg gerai, kad būtų tikra.

Vaikystėje tik įtariau, kodėl mano tėvas taip elgiasi, tačiau sulaukęs devyniolikos ėmiau viską suprasti iš asmeninės partitės. Janas išgyveno pagundą – Nietzsche tai vadina „didingo ir neįmanomo“, – troškimą kompensuoti pojūtį, kad mylėjo ir prarado kažką, kieno vertė yra absoliučiai nepalyginama. Jo paties tėvas, kuris taip pat retai būdavo namuose, savo gyvenimą iššvaistė biržoje, toli nuo Redingo, Pensilvanijos. Tiesą sakant, jis tai darė dėl žmonos, kurią masino pinigai, tačiau ji gėdijosi darbininko vyro, turėjusio dirbti besistengiant viskuo aprūpinti. Mano senelis, būdavo, parsilenka vakare namo, pavakarieniauja, atsisėda į kampe stovintį fotelį ir įsipila sąmonę temdančio gėrimo. Meilė visuomet buvo kažkoks atsitiktinumas, kažkas, ką reikia užsitarnauti ir ko niekuomet nebuvo pakankamai. Toks stokos jausmas kilo ne dėl skurdo, o suvokimo, kas yra meilė ir atsidavimas, ir jis būdingas ne vien mano šeimai. Meilė suprantama kaip sandėris. Žinoma, keitimasis meilės jausmais kaip ir keitimasis gėrybėmis ar paslaugomis suteikia daug pasitenkinimo – nors tai visai ne tas pat, – tačiau neapsaugo nuo nuolatinių paieškų rasti geriau. Dėl visiško meilės bankroto viskas vyksta karštligiškai.

Kai mano senelis mirė nuo kepenų cirozės, Janas, sužinojęs, kokius gėrimus gėrė jo tėvas, nusipirko puikų odinį krėslą ir pasistatė svetainės kampe. Tačiau daugiausia laiko jis praleido keliaudamas – visuomet toli nuo namų nuolat ieškodamas naujo sandėrio. Iš vienos tokios kelionės jis negrįžo.

Iš pradžių jis atsidūrė Filadelfijoje, paskui Niujorke. Galiausiai pamečiau jo pėdsakus.

—
Traukinys pravažiavo pro Bad Ragacą, įsikūrusį prie Lichtenšteino sienos, Alpių kalno Pizolio papėdėje. Stebėjau virš Ragaco iškilusias kalvas, kurių įkalnėse tingiai ganėsi avys. Kažkur tarp uolų buvo Taminos tarpekliis, siaura grotas, pripildyta gydomojo *Pfäfers* mineralinių šaltinių vandens. Septynis šimtus metų piligrimai lipo į kalnus norėdami atsigaiivinti ir nusiplauti kasdienio gyvenimo purvą. 1840 metais vanduo vamzdžiais nuleistas nuo kalvos dabar garsioms Ragaco maudyklėms pripildyti. Sulaukęs trisdešimt trejų Nietzsche, išsekintas Bazelyje praleistų metų, pasitraukė į šį mineralinių vandenų kurortą vildamasis išsigelbėti nuo migrenos, kamavusios jį nuo aštuoniolikos metų. Tai čia jis pirmą kartą nusprendė atsisakyti paklusnaus profesoriaus pareigų. „Sunku įsivaizduoti“, – rašė jis, – „koks prislėgtas ir netekęs vilties esu... Vienintelio prašau, truputį laisvės.“ Jį vargino „nesuskaičiuojama daugybė įkalinančių suvaržymų.“ Išvažiavęs iš Bazelio pasuko aukštumų link. Kai Ragacas pamažu išnyko man iš akių, supratau tokio pasitraukimo žavesį ir tai, kas taip erzino ir privertė išvykti.

Kai Nietzsche'ės tėvas, pastorius, mirė, mažasis berniukas – beveik visą vaikystę vadintas Fritzu – gyveno kaip ir dauguma pamaldžių liuteronų, netgi buvo dar paklusnesnis. Paauglystėje jis norėjo tapti dvasininku; bendramoksliai jį pravardžiuodavo „mažuoju pastoriumi“, o tai neskambėjo maloniai. Nietzsche buvo pernelyg nuovokus ir linkęs į

savistabą, todėl bendraklasiai be gailėsčio prie jo kibdavo. Kadangi bendraamžiai jo nepriėmė, Fritzas laukė atsako iš Dievo – patvirtinimo dėl savo veiksmų, kad suprastų, ar tai teisinga: „Viską, ką Jis duoda, priimsiu su džiaugsmu: laimę ir nelaimę, neturtą ir turtą ir nebijosiu net mirties, kuri vieną dieną suvienys mus visus amžiname džiaugsmo ir palaimoje.“ Nietzsche nei atsisakė, nei iki galo įgyvendino troškimą su džiaugsmu priimti net akivaizdžiai priešingas realybes – gyvenimą ir mirtį.

Jaunam vaikinui nebuvo lengva rasti draugų. Ir ne todėl, kad būtų buvęs nemandagus ar egocentriškas. Priešingai. Fritzas buvo kuklus, mandagus, pagarbus, vengė nusikalsti. Ilgą laiką jo geriausi draugai buvo knygos. Būdamas penkio-likos, tuomet kai kiti paaugliai audringai siautėdavo, Fritzas įkūrė išskirtinį knygų klubą, pavadintą „Germania“. Jame dalyvavo nedidelis būrelis narių: Nietzsche ir dar keli berniukai, kurie išties buvo knygiai ir atitiko jo reikalavimus. Savo inauguraciniam susitikimui jie už devynis grašius nusipirkė butelį raudonojo vyno, nužygiavo į senuosius Šionbergo pilies griuvėsius už Pfortos vienuolyno sienų, iškilmingai prisiekė būti ištikimais menams ir literatūrai ir, norėdami patvirtinti paktą, sviedė butelį per tvirtovės sieną. Trejus metus „Germania“ nariai nuolat susitikdavo pasidalyti poemomis, rašiniiais ir mokslo straipsniais (čia jaunasis Nietzsche turėjo pristatyti savo pirmąjį filosofinį darbą „Likimas ir istorija“), atlikti naujausias Wagnerio kompozicijas, taip pat *Tristaną ir Izoldą*. Tai buvo Nietzsche'ės mėgstamiausias kūrinys.

Kol traukinys vežė į viršų, mažiau apie tokios vaikystės absurdiškumą – gal net labiau absurdišką nei devynių savai-

čių piligriminė kelionė seniai mirusiems filosofams pagerbti, – apie tai, kad jam ištis buvo sunku prisitaikyti.

Fritzas stengėsi būti kaip visi, tačiau tai ne visada pasisekėdavo. Kasdieniame gyvenime jis arba persistengdavo, arba – dažniau – pavargdavo nuo banalybės. Pabaigęs Pfortą, pirmąją internatinę mokyklą Vokietijoje, jis įstojo į Bonos universitetą ir bandė dėtis vidutinybe – dalyvaudavo išgertuvėse, atosotų išvykose ir net patyrė nedidelį meilės nuotykį. Kaip ir kiti jaunuoliai, jis išmėgino alkoholį, tačiau vieną vakarą tiek prisilėbavo ir apkvaišo, jog jo vos neišmetė iš mokyklos. Aprašydamas nesėkmingas išgertuves mamai jis skundėsi nežinojęs „kiek galima išgerti.“ Prisijungęs prie „Burschenschaft Frankonia“ – tai lyg „American fraternity“ atitikmuo – jis pasiekė pasiryžimo prisitaikyti prie esamų normų ribą. Iš tiesų jis nemėgo alaus. Jam patiko pyragaičiai. Ir ypač patiko studijuoti. Po dešimties mėnesių, praleistų Bonoje, išvykęs į Leipcigą jis aiškiai suprato, jog įprastinis gyvenimo būdas yra laiko švaistymas.

Vėlesniais paauglystės metais Fritzui paguodos teikė du dalykai – jo motina Franziska ir Ralpho Waldo Emersono darbai. Emersoną skaityti jis pradėjo 1860 metų pradžioje, baigęs Pfortos mokyklą. Netrukus transcendentalizmo idėjoms atstovaujantis amerikietis, jo paties žodžiais, tapo geru draugu ir nuramindavo net sunkiausiais momentais, nes jame „tiek daug *skepsio*, tiek daug galimybių“, jo dėka net dorybė „tampa dvasinga“. Filosofiją geriausia mokytis mintinai – tačiau tai visiškai nereikia iškalti nemąstant, ja reikia gyventi. Tikrasis asmeninis pažinimas turi suteikti individui drąsos pačiam, be mokytojų ar kunigų vadovavimo,

apsispręsti, koks bus tavo paties gyvenimas. Ir tuomet Emersono *skepsis*, kritiška dvejonė, įvarė pleištą tarp Nietzsche'ės ir dvasininkijos. „Pasaulyje yra vienintelis kelias, kuriuo negali eiti niekas kitas, tik tu“, – moko Nietzsche ir ragina neklausti, kur šis veda, tik kartoja „eik juo“. Pasitikėjimo savimi kelias turėjo tapti tiesiausiu taku, galiausiai jį atvedusiu į Alpes.

Nietzsche'ę žavėjo prometėjiškas Emersono individualizmas, jo mintis, kad nereikia bet kokia kaina vengti vienišumo, nes jis veikiau yra nepriklausomybės akimirka, kurią reikėtų kontempliuoti ir netgi ja mėgautis. Iš tiesų, atsiskyrimas, jei jis išlaisvina žmogų nuo socialinių suvaržymų, filosofui yra tinkamiausias gyvenimo būdas. Toks romantizmo impulsas itin viliojo abu mąstytojus – estetiškas patyrimas suteikia ir pagrindžia individo gyvenimo kryptį ne abstrakčiai, o emocionaliai ir intelektualiai. Būdamas dvidešimt dviejų Nietzsche savo draugui Carlui von Gersdorffui atvirai dėstė savo susižavėjimą amerikiečiu, kaip šis puikiai aprašo retsykiais aplankančius „ramius meditacinius momentus, kai pakylama virš savo gyvenimo tiek su džiaugsmu, tiek su liūdesiu...“ Jau būdamas pilnametis Nietzsche įvairiose išgyvento patyrimo išraiškose – kaip minėtuose „ramiuose meditaciniuose momentuose“ – ėmė išvelgti būdą ištrūkti iš gyvenimo skausmo. Jį žavėjo mąstytojas, kuris 1840 metais inicijavo posūkį į patyrimu grįstą filosofiją.

Reikia pripažinti, ištis keista idėja, kad transcendenciją galima pasiekti pasineriant į išgyventą patyrimą, kad jos reikia ieškoti ne „kažkur“, o tik giliau tyrinėjant gyvenimą. Kaip tik ši idėja skatino jaunąjį Nietzsche'ę domėtis Emerso-

nu. Tradiciniai religiniai keliai išganymo link buvo griaujami pirmaisiais devyniolikto amžiaus dešimtmečiais; vokiečių „grynasis kriticizmas“, biblinė studijų forma, kai Evangelija studijuojama veikiau kaip istorinis dokumentas nei Dievo žodis, pakenkė dvasiniam ir egzistenciniam Bažnyčios autoritetui. Šiuolaikinis kapitalizmas užkirto kelią jo progresui, pakeisdamas kryžių visagalio dolerio simboliu; tuo tarpu modernusis mokslas – įkūnytas Darwino atradimų šimtmečio viduryje – tik tęsė religinio tikėjimo griovimą. Buvo galima tikėti – ir patirti gilius, beveik dieviškus išgyvenimus, – tačiau tik realiaime ir regimame gyvenime.

1844 metais Emersonas esė *Patirtis*, išleistoje Nietzsche'ės gimimo metais, rašė, jog nė vieno žmogaus negali patenkinti jo išgyvenimai, tačiau jie gali būti naudingi siekiant geresnio. „Pirmyn, tik pirmyn!“, ragino Emersonas, nes išsilaisvinimo momentais suvokiame, jog naujas gyvenimas jau įmanomas. Tai sakydamas Emersonas suteikia daug vilties, tačiau Nietzsche suprato, jog toks optimizmas taip pat reikalauja išmokti tinkamai kentėti. Pasak Emersono, savęs įveikimas įvyksta džiaugsmo ir liūdesio „aukščiausiam taške“, kuomet nebegalima „pasiekti daugiau“ – tai lyg „vidudienis“, kai saulė nebegali aukščiau kilti, tik leistis... Šis link keturiasdešimties artėjantis amerikietis, kurio pirmoji žmona mirė nuo tuberkuliozės, žinojo, kas yra asmeninė tragedija, todėl galėjo padėti Fritzui ištverti savąją. 1841 metais išleista Emersono esė *Kompensacija* artima jo žinomiausiai esė *Pasitikėjimas saviimi*, kurioje tvirtinama, jog kiekvienas blogis, kuriam nepasiduodame, yra naudingas. Didžiąją gyvenimo dalį Nietzsche praleido stengdamasis įsisavinti šią žinią, nuolat apie tai kal-

bėdamas, ypač knygoje *Stabų saulėlydis*: „Kas manęs neprazudo, tas mane sustiprina.“*

Žinojau, jog jis šiuos žodžius, kaip ir visą knygą, parašė per beprotišką darbo savaitę būdamas Zils Marijoje. Apkeliavęs Špliugeną pasuksiu ten. Galbūt galėsiu keliauti pėsčiomis. Pasiimsiu sportbačius ir sandalus. Neturėtų būti daugiau nei dvidešimt penkios mylios.

—

Kelių ir geležinkelių paskirtis – sujungti du taškus kuo mažesniu atstumu, tačiau kalnuose keliai vingiuoja tarp prieškalnių ir stačių uolų; tiesūs jie būna tik tuneliuose, perskrodžiančiuose kalną. Per traukinio langą pažvelgiau žemyn. Artėjome prie Špliugeno, trumpam stabtelėjome Kūro mieste – regiono sostinėje. Ten, įsivaizdavau, buvo kelias, kuriuo žygiavo Nietzsche – granite iškirstas siauras žvyruotas takelis, dingsantis vos tik pasukus už kitos keteros. Tai nuostabu. Ir apgaulinga. Palei kelią driekėsi keleto pėdų kelkraštis ir turėklai, už kurių kraštas leidosi žemyn, panašu, daugiau nei tūkstantį pėdų. Turėklai atrodė neseniai pastatyti. Nietzsche ėjo į kalnus norėdamas atsistoti ant bedugnės tuštumos krašto.

Įvažiavome į aukštą slėnį, daug aukštesnį nei Naujosios Anglijos kalnai, ir pirmą kartą įvertinau Alpių kalnų didybę. Jei Nietzsche'ės tragedijos grožį būtų galima užfiksuoti peizaže, jis būtų čia – nuostabūs, puikiai sutvarkyti, plačiai išsibarstę Šveicarijos kaimai, pievomis nuklotas slėnis iš lėto, o paskui staiga atveriantis kelią kalnų ir ledo sienai, susiliejantčiai su debesimis. Tobula kraštutinių vienybė.

* Nietzsche F., *Stabų saulėlydis*, vertė A. Šliogeris, Vaga, Vilnius, 2012, p. 32.

„Nesunkiai kylu kaimo keliais, – pasakojo Nietzsche savo trumpos tarnybos Kūre metu, – visas skleidžiasi mano aki-vaizdoje... nuostabūs vaizdai už nugaros, nuolatos besikeičiantys, kaskart atsinaujinantys reginiai.“ Prieš sėsdamas į Špliugeno traukinį apsižvalgiau aplink ir pagalvojau, jog jam nebuvo labai lengva kilti į kalnus. Taip keliauti į kalnus neatrodo itin tikslinga – ypač kultūroje, kuri didžiuojasi turinti daug paprastesnių būdų keliauti nuo čia iki ten. Tokiai kultūrai apibūdinti Nietzsche turėjo žodį – dekadentiška. Žodis kilęs iš lotyniško *dēcadēre* – „nukristi“ – kaip nupuolama, nueinama blogais keliais.

Pasak Nietzsche'ės ir Emersono, modernizmas iškrito iš gyvenimo ritmo, nes neatitiko esminių akstinių, kadaise įkvėpusių žmogišką egzistenciją. Gyvūnai iš prigimties mėgsta lakstyti, laipioti – išnaudoti energiją ir mėgautis galia. Tačiau stengdamiesi tapti civilizuoti ir pamaldūs, tvirtino Nietzsche, mes, modernųjų laikų žmonės, sugebėjome nužudyti arba įkalinti mumyse tūnantį gyvulį. Dėl krikščionybės ir kapitalizmo žmogiškieji gyvūnai sušvelnėjo. „Ėjimas į darbą“ retai buvo laisvos valios pasirinkimas, greičiausiai – tik dėl būsimo atlyginimo čekio. Gyvenimas buvo gyvenamas be entuziazmo, tik prisitaikant prie esamų reikalavimų.

Nietzsche į kalnus pasitraukė dėl daugelio priežasčių. Jis sirgo – kentėjo nuo jį varginusio galvos skausmo ir akių ligos (jam niekuomet nepalengvėjo), todėl kiekvienam darbui reikėjo skirti daugiau laiko ir jėgų. Jis ieškojo naujų patyrimų, gilesnių ir kilnesnių. Be to, jau nebebuvo labai laukiamas Bazelyje. 1872 metais išleista knyga *Tragedijos gimimas* išprovokavo literatų ir egzistencialistų nesantaiką. Literatai teigė,

jog kalbos kilmės studijų tikslas buvo „teisingai suprasti“ – riboti interpretaciją, kad būtų galima perprasti žodžių prasmę taip, kaip kadaise suprato protėviai. Nietzsche ir nedidelis būrelis egzistencializmo filologų teigė, jog tokia intelektualinė kelionė laiku yra tiek anachroniška, tiek ir neįmanoma: „Filologo užduotis yra kuo geriau pažinti savo laikmetį remiantis klasikinio pasaulio turtais.“* Istorinių studijų tikslas yra praturtinti šiuo metu išgyvenamą patyrimą. Toks teiginys buvo pateiktas ir nebaigtoje rašyti Nietzsche'ės esė, pavadintoje „Mes filologai“, kuri liko neišleista iš dalies ir dėl knygos *Tragedijos gimimas* sukeltos polemikos. Po šios publikavimo Friedrichas Ritschlas, ilgą laiką buvęs Nietzsche'ės mentorius ir literatūrinės tradicijos lyderis, atsisuko prieš savo perspektyviausią studentą.

Pasak Ritschlio, buvo dvi Nietzsche'ės pusės – talentingas ir kruopštus mokslininkas, gebantis išaiškinti pačius sudėtingiausius ir painiausius graikiško teksto fragmentus, ir „visiškai nenormalus, išskirtinai išmintingas“ beprotis, „siekiantis nesuvokiamo“. Dionisiškos dvasios Nietzsche neturėjo daug draugų tradicinėje Bazelio elito grupėje. Recenzijos apie knygą *Tragedijos gimimas* – tarp jų viena, parašyta vieno geriausio jo draugų, – buvo negailestingos. Daug žadantis jaunas mokslininkas, kuris, pasak garsiojo vadovo žodžių, „kone tiesiogine žodžio prasme galėjo daryti ką panorėjės“, staiga tapo atstumtuoku mokslininku. Taigi, 1872 metų rugsėjį jis išvyko į Špliugeną – tai buvo patyrimas gyvenimo kalnuose, kurį jis uoliai tęs po kelerių metų. „Pasiėkus

* Nietzsche F., *Antikristas*, p. 87. Filologiją čia reikia suprasti plačiau – kaip meną gerai skaityti, išskaityti faktus, neiškraipant jų interpretacijomis. (Vert. past.).

Špliugeną, – motinai rašė Nietzsche, – aš užsinorėjau čia pasilikti... Šis aukštas Alpių slėnis – kaip tik tai, ko trokštu. Ten grynai, stiprūs vėjo šuorai, įvairių formų kalvos ir rieduliai ir viską supantys snieguoti kalnai. Tačiau man labiausiai patinka nuostabūs vieškeliai, kuriais vaikštineju ištisas valandas.“ Špliugene Nietzsche apsistojo nedideliame pensione miesto pakraštyje. Jei Bazelyje jis buvo ir įžymi asmenybė, ir parijas, čia buvo atvykėlis ir kaip toks buvo priimtas kaimo gyventojų. Nietzsche parašė motinai, kad džiaugiasi anonimiškumo laisve. „Dabar žinau ramų kampelį, – rašė jis, – kuriame galiu įgyti stiprybės, dirbti su naujomis jėgomis ir gyventi be jokios draugijos. Čia žmonės panašūs į fantomus.“

Po keturių valandų kelionės išlipęs iš traukinio negalėjau tam nepritarti – žmogiškos egzistencijos vienadieniškumas ir šios vietovės stabilumas sudarė didžiulį kontrastą. Žmonės, nepastebimai išlipę iš traukinio, iškeliavo į savo nedidelius, kalnuose glūdinčius namelius. Likau vienas stotyje, traukdamas išretėjusį aukštumų orą ir galvodamas, kur galėčiau praleisti naktį. Tačiau buvo tik trečia valanda popiet, o kalnai viliojo. Apsiaavęs sandalais ir su trisdešimt svarų sveriančia kuprine ant pečių pradėjau pirmąją savo kelionę į Alpių kalnus.

Ėjau mulų išmindžiotu taku iš Špliugeno centro link kalvų. Nedideli, paprasti ženklai žymėjo kelią į Isolą, kaimą už trisdešimties mylių, prie Italijos sienos. Galvojau, iš nedidelio žygio grįšiu iki saulės laidos. Vaikščiojimas yra žmogui gyvybiškai svarbi veikla. Tai galimybė orientuotis erdvėje ir visiškai atsiverti pasauliui. Tai gyvas įrodymas, jog kartojimas – dėjimas koja už kojos – ištis gali leisti asmeniui reikšmingai progresuoti. Neatsitiktinai tėvai džiaugiasi pirmaisiais vaiko

žingsniais – tai pirmieji ir galbūt didžiausi nepriklausomybės ženklai.

Takas nekilo labai aukštai, vietomis netgi buvo grįstas akmenimis, todėl ėjau gana greitai. Vaikščiojimas pėsčiomis praktiškai ir fiziškai naudingas, taip pat labai susijęs su menininkų ir mąstytojų, tokių kaip Nietzsche, kūryba ir filosofiniu mąstymu. Leisti klajoti mintims, mąstyti vaikstant ir galiausiai priimti sprendimą – nėra tik paprastos retorinės kalbos figūros, jos atspindi mentalinį atvirumą, įgyjamą tik judant. XIX a. filosofas Jeanas-Jacques'as Rousseau sakė nieko neveikiantis, tik vaikščiojantis tyrinėdamas kaimą. Filosofijos istorija didžia dalimi yra mąstymo moduliacijų istorija. Žinoma, kad galėtų rašyti, daugeliui filosofų reikėjo poilsio ir ramybės, tačiau dažniausiai tai buvo stabtelėjimas kaip pretekstas užrašyti svarbiausia. Buda, Sokratas, Aristotelis, stoikai, Jėzus, Kantas, Rousseau, Thoreau – šie mąstytojai niekuomet ilgam nenurimdavo. Keletas jų, išties apsėsti klajokliai, suvokė, jog keliavimas tikrai gali kažkur nuvesti – į tikrą žygį. Tai Nietzsche atrado Alpių kalnuose.

Būdamas trisdešimties jis dar buvo pajėgus svajoti apie kopimą į kalnus. „Užlipti taip aukštai, kur dar nė vienas mąstytojas nebuvo užlipęs, į gryną, ledinį Alpių orą, kur joks rūkas nepakyla uždengti viso, kas ten yra, kur viskas šiurkštu, kieta, primityvu, tačiau labai aišku.“ Keliavimas pėsčiomis, priešingai nei dauguma pomėgių, yra savaiminis tikslas ir dažnai pačios sunkiausios jo pusės yra naudingiausios. Bukas skausmas blauzdose ir raumenyse laipsniškai primena, jog kūnas – tavo kūnas – vis dar gyvas. Gebėjimas kontroliuoti skausmą, kaip nebūtų keista, yra pozityvus: ar gali nueiti iki

kito pakilimo, iki kitos uolienų atodangos? Gyvenimas dažnai būna skausmingas arba neramus, tačiau žygeivis galiausiai pats apsisprendžia, koku būdu kentės.

Per keturių mylių „žygį“ į Izolą išslydau iš minkštų sandalų, kritau ant nugaros ir nudraskiau beveik visą kulno odą. Šlubčiodamas grįžau į Špliugeną, įslinkau į pastogę pamiškėje, pasitiesiau miegmaišį ir įsitaisiau nakčiai. Teko susitvarkyti ir Antikristo paieškas tęsti kitą dieną. Nietzsche's tikslas, raminau save, buvo ne išvengti ar net ne nugalėti kančią: jis pripažino, kaip ir dauguma filosofų prieš jį, jog kančia yra esminė žmogiškos egzistencijos tikrovė. Tačiau asketinis atsakas į kančią turi būti suprantamas kaip nepasitenkinimas gyvenimu. Iššūkis man – iššūkis, kurį iškelia Nietzsche, – priimti gyvenimą su visa jo kančia. Kai rašė pačioje karjeros pabaigoje: „Ar mane suprato? – Dionisą prieš Nukryžiuotąjį?“* jis norėjo parodyti, jog kančia neatmeta gyvenimo, bet jos reikia laukti ir priimti ją lygiai taip pat, kaip kad laukiame ir priimame laimę. Iš tiesų Nietzsche dažnai klausia, ar laimė geriausiu atveju nėra lyg antraeilis tikslas. Garsiausias Nietzsche'ės knygos *Štai taip Zaratustra kalbėjo* personažas, praleidęs gyvenimą kalnuose, priėjo prie išvados: „Bene aš laimės siekiu? Aš *darbo* savo trokštu.“**

Praleidau dvi savaites keliaudamas po Špliugeną supančias kalvas, pažinau judėjimo džiaugsmą ir nesmagumą ramiai stovint. Tai buvo puikios lėkte pralėkusios dienos. Naktys buvo be galo ilgos. Vos tik stabtelėjus mane apimdavo monotoniškumas, sustabarėjimas, kaitindavo saulė. Turėjau jaustis

* Nietzsche F., *Ecce Homo*, vertė R. Jonynaitė, Apostrofa, Vilnius, 2007, p. 165.

** Nietzsche F., *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, p. 338.

išvargęs, bet nesijaučiau. Vienintelio norėjau – kad saulė kuo greičiau patektų ir vėl galėčiau eiti. „Tik išvaikščiotos mintys, – aiškina Nietzsche skaitytojui knygoje *Stabų saulėlydis*, – vertingos.“* Tai girdėdamas jaunas filosofijos studentas padarė paprasčiausią sąsają: kuo daugiau vaikštai, tuo geriau. Patys sunkiausi keliai per Alpes visiškai nėra keliai. Tai tik neaiškios, nunešiotų batų žymės žemėje ir iš vietos išjudinti akmenys. Čia galima suvokti nematomą ėjimo esmę – apsisprendžiant kur ir kaip eiti, – viskas priklauso nuo tavęs. „Kiekviena siela, – rašė Emersonas paskaitoje *Prigimtinė intelekto istorija*, – keliaudama savo keliu, eina tvirtai, – tai stebina kitas sielas, nematančias jos kelio.“ Tai bauginanti laisvė ir – pats tai supratau – nelengva išsilaikyti ant kojų. Tačiau pradėjus eiti labai sunku kada nors visiškai sustoti.

—

Dabar žinau, kad kalnuose turėjau būti atsargesnis. Vietoje to, praleidęs kelias dienas vaikščiodamas aplink Špliugeną, bandžiau juos įveikti. Einant nosies tiesumu, Zils Marija, nedidelis kaimelis, kur Nietzsche'ė parašė *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, yra tik už trisdešimt dviejų mylių. Tačiau tarp Špliugeno ir Zils Marijos nėra tiesioginio kelio. Jie sukasi *aplink* Platos viršukalnę, aukščiausią Alpių Oberhalbšteino kalno viršūnę. 11 129 pėdų aukščio kalnas gali būti matomas giedrą dieną iš už dviejų šimtų mylių plytinčios plokštumos, tačiau Alpių papėdėse milžiniškas viršukalnes nustelbia dar didingesnės. Įsigijau lengvą striukę, ant galvos tvirtinamą prožektorį ir ėjimo lazda, mano manymu, to turėjo pakakti ten

* Nietzsche F., *Stabų saulėlydis*, p. 37.

nukeliauti. Dėl visa ko nusipirkau kompasą ir žemėlapi, kad nepasiklyščiau – planavau eiti trumpiausiu kalnų keliu, – ir miegmaišį, jei atvėstų. Tuomet ėjau, ropščiausi ir lipau penkiolika valandų, tiesiai link Platos kalno, tiesiai į tamsumą.

Niekuomet prieš tai neteko stovyklauti atkampioje vietoje. Saulė nusileido už viršukalnių vakaruose, temperatūra nukrito. Naktis bus, supratau, tikrai vėsi. Kodėl nepasilikau prakeiktame mulų take? Paspartinęs žingsnį ėmiau ieškotis ko nors panašaus į pastogę, bet pakilus virš medžių ribos, deja, rasti pastogę išties sunku. Galiausiai radau įdubą granito sienoje – pavadinti tai „pastogė“ nelabai būtų galima – ir atsiguliau miegoti. Sutemo. Pasiėmiau degtukų, bet pakeliui užmiršau pasirinkti malkų.

Viskas nurimo – ten nebuvo nieko, ko būtų galima bijoti. Nuo kelionės pradžios rytą nemačiau nė vieno žmogaus. Vadinasi, niekas neris mano kūno, bet ir niekas nenužudys naktį. Be to, šveicarai nėra žmogžudžių tauta. Todėl nereikėjo nieko baimintis. Vienintelis gyvybės ženklas buvo retkarčiais pasirodantis švilpikas ir kartkartėmis pasigirstantys karvių varpeliai toli apačioje. Alpių kalnuose tikriausiai tūnojo apie šimtas lūšių ir daugiau nei užtektinai avių slėniuose joms pasotinti. Vilkai ir meškos, pamaniau, turėjo būti išnaukinti dar prieš kelis dešimtmečius. Galėjau jaustis ramus. Kelias žvaigždžių trumpai palaikė man draugiją, bet netrukus išnyko už debesų, visiškai užgožusių kalnus. Galiausiai likau, sunku patikėti, visiškai vienas.

Ten buvo absoliuti tamsa – „niekas“, – ko taip bijojau. Pradžioje, pasak Nietzsche'ės, žmogus „buvo apsuptas bauginančios tuštumos – jis nežinojo, kaip pateisinti, paaiškin-

ti ir įtvirtinti savo egzistenciją. Jį kankino jo būties prasmės klausimas.“ Įjungęs prožektorių ant galvos nukreipiau šviesą tiesiai į nakties tamsą. Nušvitęs spindulys išsklaidė tamsą ir išnyko. Knygoje *Apie tiesą ir melą ne moralės požiūriu*, Nietzsche rašė, kad kažkada, nuošaliame visatos kampelyje, buvo žvaigždė, kurioje išmintingi gyvuliai sukūrė pažinimą. Tačiau, atsiradus gyvybei, žvaigždė atvėso ir sušalo, o protingi gyvuliai turėjo mirti. Kam taip sunkiai dirbti, daug pasiekti, kad paskui be jokio perspėjimo ar paaiškinimo tave nuslopintų – ši mintis nedavė ramybės Nietzsche’ei, pradėjusiam kelionę į Alpių kalnus.

Nuobodžiavau gulėdamas miegmaišyje, bet akys ir veidas degė nuo pasisukusio vėjo. Ryte prašvitus vis dar nemiegojau. Nelabai prisimenu, kaip grįžau į Špliugeną, tik žinau, jog kelionė truko net dvi dienas. Nušalimas ar eritema paliko randą ant ausies lezgelio – tai vienintelis ligšiol likęs ženklas, jog ištis atlikau beprotišką žygį.

—

Po tos nakties manęs niekas daugiau nebaugino, aš troškau gelmės ir aukštumų. Po savaitės pėsčiomis ir autostopu nukeliavau penkiasdešimt – ne trisdešimt vieną – mylių visai neblogais keliais nuo Špliugeno iki Zils Marijos miestelio. Ap-sistojau viešbutyje „Nietzsche-Haus“, prieškalnėje esančiame pensione, kuriame Nietzsche praleido 1880 metų vasarą. Nietzsche’ės knyga *Štai taip Zaratustra kalbėjo* yra apie kalnuose gyvenusį vyrą. „Kai trisdešimties metų Zaratustra sulaukė, paliko tėviškę, gimtinės ežerą ir pasišalino į kalnus“*, – aiš-

* Nietzsche F., *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, p. 25.

kina autorius. Rašydamas šias eilutes Nietzsche galvojo apie vienatvę ir rizikavo visiškai užsidaryti nuo išorinio pasaulio. Zaratustra yra tikras atsiskyrėlis, tačiau slapta trokšta ir bičiulystės. Knygoje atskleidžiama, kaip jo gyvenimas balansuoja tarp laukinės vienatvės uolose ir organizuoto miestų gyvenimo žemai slėniuose. Jo tikslas buvo ne pabėgti visam laikui – greičiau viršukalnėse įkvėpti gyno kalnų oro, kad būtų galima išlikti gyvam kartu su kompanionais ir draugais, gyvenančiais slėnių miestuose. Tai nebuvo lengva užduotis, nes reikėjo išsaugoti individualumą gyvenant visuomenėje, bendrauti su kitais ir nebūti jų absorbuotam.

Akivaizdu, kad būdamas devyniolikos metų nesuvokiau, kaip galima įvykdyti tokį žygdarbį, todėl pasirinkau vienatvę ir tuštumą.

Šiandien pirmame viešbučio „Nietzsche-Haus“ aukšte įkurtas muziejus, čia eksponuojami ir šiuolaikinio meno kūriniai, ir filosofui priklausę istoriniai daiktai: originali jo pomirtinė kaukė, fotografijos, laiškai, parašyti jam čia gyvenant. Virš muziejaus yra trys miegamieji kambariai, kuriuos gali išsinuomoti mokslininkai ir menininkai, atvykstantys į Zils Mariją pasisemti įkvėpimo. Baigėsi čia vykęs nedidelis mokslinis seminaras apie Nietzsche'ę ir Gerhardo Richterio kūrinius, jo dalyviai išvyko, todėl galėjau pasirinkti norimą kambarį. Žinoma, kad pasirinkau esantį arčiausiai Nietzsche'ės kambario – nedailintomis plokštėmis apkal tą miegamąjį su lova, stalu ir vieniša staline lempa. Saulei nusileidus visą namą, išskyrus lempą, iš lėto apgaubdavo tamsa. Ankstyvus vakarus leisdavau viešbučio vestibulyje kontempliuodamas ant sienos pakabintus Richterio paveiks-

lus – tviskančias kaukolių, padengtų plonais dažų sluoksniais, nuotraukas. „Žūti siekiant kažko didingo ir nepasiekiamo“, – ramybės neduodantys žodžiai atsispindėjo šiuose paveiksluose. Dailininkas, kaip ir Nietzsche, savo namais pasirinko Zils Mariją ir čia įsikūrė.

Viena po kitos prasidėjo, baigėsi ir galiausiai prabėgo trisdešimt viena diena. Lioviausi valgyti ir miegoti. Mano plaukai ilgėjo, o kelnės platėjo. Motina, kai jai paskambinau, pastebėjo, jog mano balsas skamba „truputį kitaip“, kas kalvinistams reiškia „visiškai pamišo“. Ji beveik neklydo. Gyvenimas su Nietzsche gali taip paveikti. Kai dėl badavimo ir pernelyg didelio fizinio krūvio kūnas pervarginamas, jis galiausiai miršta, bet prieš tai antinksčiai išskiria paskutinį pliūpsnį – nežmonišką kiekį energijos, ir tai yra paskutinis bandymas išlikti gyvam. Leisdamas paskutinę savaitę Zils Marijoje kaip niekad aiškiai supratau Nietzsche'ės pareiškimą: „Aš ne žmogus. Aš – dinamitas.“* Vakaraš niekaip negalėdamas užmigti ir net nejausdamas alkio ir troškulio grįžau prie darbo stalo, prie savo *Zaratuštos*. Pasirodžius pirmam šviesos spinduliui nuėjau prie kelio už „Nietzsche-Haus“ ir sukaupęs jėgas įveikiau jį.

Vienu metu šioje filosofinėje poemoje Zaratustra klausia gyvenimo: „Medžioklis aš, – ar nori būti mano kurtas, ar gemzė mano?“** Tai klausimas, į kurį niekuomet negalėčiau atsakyti. Žodis *Gemse* dažnai suprantamas kaip „laimikis“, tačiau pažodinis vertimas būtų „gemzės“ – keisti, sunkiai apibūdinami gyvūnai: laukiniai ožiai, kurie, maniau, vis dar

* Nietzsche F., *Ecce Homo*, p. 154.

** Nietzsche F., *Štai taip Zaratustra kalbėjo*, p. 238.

gyvena aukštumose virš Zils Marijos, jiems nereikia daug maisto, nes už medžių ribos vegetacijos beveik nėra. Tai stiprūs ir vieniši, tvirtų kojų gyvūnai. 1888 metų rudenį, paskutinį kartą lankydamasis Zils Marijos miestelyje, Nietzsche prabudo paryčiais, viešbučio savininkui išslinkus į tamsias kalvas jų medžioti. Tuo metu, mąstydamas apie *Stabų saulėlydžio* – sunkiausiai paaiškinamos, išties enigmatiškos knygos rašymą Nietzsche pripažino: „Kas gali žinoti! Galbūt aš irgi medžiojau gemzę.“

Iš visų jėgų stengiausi tęsti medžioklę ir veltui ieškojau šių į Paną panašių gyvūnų: naktimis skaitydavau, dienomis ropšdavausi ant klifų. Mane žavėjo ir traukė švytinčios kalnų viršukalnės, saulės šviesos atspindžiai, puošiantys aplinkines kalvas, tačiau laikui bėgant iš pradžių po truputį ir kuo toliau, tuo labiau ėmiau žavėtis gelme, kurią galima rasti tik kalnuose. Supratau, jog pačių dramatiškiausių įvykių apogėjus yra pats geriausias būdas suvokti gyvenimo tarpeklius ir bedugnes. Studijuoti Nietzsche'ės gyvenimą – energingą ir produktyvų – vadinasi, taip pat susidurti su jo peridišku troškimu to gyvenimo išvengti. Jis visą laiką buvo gundomas mirties. „Ne mūsų galioje sutrukdyti, kad būtume pagimdyti, – rašė Nietzsche knygoje *Stabų saulėlydis*, – „bet mes galime šią klaidą ištaisyti – kai žmogus pasišalina, jis žengia labiausiai gerbtiną žingsnį, kokį tik galima įsivaizduoti.“* Išsilaisvinimas nuo savęs, kai imamasi kontroliuoti išnykimą laike, išties gerbtinas veiksmas. Mane gąsdino nesąmoningas pasitraukimas, išėjimas pačiam to nesuvokiant.

* Nietzsche F., *Stabų saulėlydis*, p. 125.

Istabi filosofinė odisėja Alpių kalnuose sekant vieno įtakingiausių XX a. vokiečių mąstytojo Friedricho Nietzsche's pėdsakais.

Prasidedanti kaip bręstančio devyniolikmečio istorija, o vėliau nukelianti mus septyniolika metų į priekį, kuomet šios knygos autorius J. Kaagas, būdamas jau suaugęs vyras ir tėvas, išvyksta į Šveicarijos kalnuose įsikūrusį Zils Marijos miestelį, kuriame Nietzsche parašė vieną svarbiausių savo veikalų „Štai taip Zaratustra kalbėjo“.

Ši knyga – tai drąsios savojo kelio ir išminties paieškos, besiskleidžiančios autoriaus jaunystės idealų šviesoje, per asmeninius patyrimus tyrinėjant didžiojo mąstytojo filosofiją.

Nietzsche's žodžiais tariant, žygiai į kalnus ir neišvengiamos klaidos leidžia mums „tapti tuo, kas esame“.

www.vaga.lt